Suomen tuomariliitto

LAKIVALIOKUNNALLE

Asia: Täydennys Tuomariliiton lausuntoon Oikeudenhoidon selonteosta VNS 13/2022 vp

Tuomioistuinlaitoksen riippumattomuutta vahvistettava

Oikeudenkäytön keskeiset epäkohdat liittyvät pitkiin käsittelyaikoihin, siviiliasioiden kuluriskiin ja resursseihin.

Tuomioistuinlaitos ei ole taloudellisesti riippumaton. Nykyinen poliittinen päätöksenteko mahdollistaa tuomioistuinten toiminnan ohjaamisen resursseilla. Tuomioistuinvirastolla tulisi olla mahdollisuus toimittaa oma talousarvioesityksensä eduskunnalle, jos Tuomioistuinvirasto katsoo, että valtion talousarvioesityksessä ehdotetut voimavarat ovat riittämättömät. Ensiarvoisen tärkeää on, että tuomioistuimille turvataan riittävät resurssit oikeudenhoidon selonteosta ilmenevällä tavalla. Tuomariliitto ehdottaa, että Tuomioistuinvirastolle annetaan oikeus tehdä tuomioistuinlaitoksen toimintaedellytysten turvaamiseksi talousarvioesitys suoraan eduskunnalle. Tuomioistuinlaitoksen toimintaa pyritään ohjaamaan myös valtion yleisellä toimitilastrategialla.

Nykyinen maailmanpoliittinen tilanne korostaa entisestään tuomioistuimien asemaa oikeusvaltion takaajana ja tarvetta huolehtia tuomioistuinten riippumattomuudesta. Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sen seuraukset sekä negatiivien oikeusvaltiokehitys Puolassa ja Unkarissa ovat vakavia esimerkkejä kansainvälisestä kehityksestä. Puolassa ja Unkarissa on esimerkiksi viety läpi lakimuutoksia, jotka ovat heikentäneet oikeuslaitosten itsenäisyyttä. Tuomioistuinten riippumattomuuden tulee säilyä kaikissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Tuomioistuinten on huolehdittava kansalaisten oikeusturvasta kaikissa tilanteissa.

Perustuslain tarkistaminen ja yksityiskohtaisempi perustuslaintasoinen sääntely muun muassa tuomareiden nimitysmenettelyn ja palkkauksen osalta on perusteltua riippumattomuuden vahvistamiseksi. Perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeiden arviointi ja ehdotusten tekeminen on annettu jäljempänä mainitun laajapohjaisen työryhmän tehtäväksi.

Kansainvälinen muutos heijastuu myös tuomioistuinlaitoksen työmäärään. Venäjälle asetut pakotteet ovat lisänneet ulosottolaitoksen erityistäytäntöönpanoja, ja niillä on vaikutusta tuomioistuimille tuleviin juttumääriin.

Määräaikaisten tuomareiden määrä on suuri tuomioistuimissa. Tähän on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisesti. Määräaikaisten tuomarinimitysten katsotaan heikentävän tuomarin riippumattomuutta. Määräaikaisuus johtaa tosiasiallisesti monin eri tavoin riippuvuuteen nimittävästä tahosta. Tuomioistuinvirastosta saadut tiedot marraskuulta 2022 osoittavat, että määräaikaisten tuomareiden osuus oli 34 prosenttia ja esittelijöiden osuus oli 76 prosenttia.

Oikeustieteellinen opetus ja muuntokoulutus

Selonteon mukaan oikeusvaltion turvaaminen edellyttää nykyistä suurempaa määrää juristikoulutuksen saaneita hakijoita ja että ratkaisuja tulisi hakea myös muunto- ja täydennyskoulutuksesta niille henkilöille, jotka ovat tutkintonsa osana suorittaneet merkittävästi oikeudellisia opintoja. Tällainen koulutuskanava olisi selonteon mukaan merkittävästi nopeampi kuin pelkkä perustutkintojen määrän kasvattaminen. Selonteossa kuitenkin toisaalta todetaan, että koulutusmääriä koskevat kysymykset jäävät selonteon ulkopuolelle.

Tuomariliitto vastustaa oikeustieteellisen koulutuksen laajentamista ja aloituspaikkojen määrän kasvattamista. Jo nyt työttömänä on lähes 450 oikeustieteellisen koulutuksen saanutta henkilö. Heistä noin 10 % on vastavalmistuneita, toisin sanoen 0–1 vuotta valmistumisen jälkeen työttömänä olevia henkilöitä.

Tuomariliitto vastustaa muunto- tai täydennyskoulutusta. Jo nykyisin muissa tiedekunnissa suoritettuja oikeustieteen opintoja voidaan hyväksyä korvaaviksi opinnoiksi, kunhan ne laadultaan ja laajuudeltaan vastaavat oikeustieteen kursseja. Tuomareiden korkeita ammattitaitovaatimuksia ei voida alentaa. Tuomareiden nimittämismenettelystä ja tuomareiden kelpoisuusvaatimuksista ja nimitysperusteista säädetään tuomioistuinlaissa. Määräajaksi nimitetyn tuomarin kelpoisuudesta on voimassa, mitä vastaavasta vakinaisesta tuomarista säädetään.

Tuomarinuran houkuttelevuutta parannettava

Ainoa ja oikea ratkaisu on, että tuomarin tehtävän ja uran houkuttelevuutta parannetaan merkittävästi ja että tuomarin urasta tulee muiden juristitehtävien kanssa aidosti kilpaileva tehtävä. Tuomareiksi pitää valikoitua juristikunnan parhaimmisto. Tällä hetkellä palkkaus ja työolot (työmäärä, kouluttautumismahdollisuudet, toistuvat lyhyet määräaikaiset virkasuhteet, avustavan henkilöstön liian vähäinen määrä ja suuri vaihtuvuus ja tietojärjestelmät jne.) aiheuttavat sen, että kokeneempien juristien keskuudessa halukkuus hakeutua tuomarin uralle on riittämätöntä lukuun ottamatta korkeimpien oikeuksien jäseniä.

Alalle houkuttelun lisäksi tuomioistuinlaitoksen on kyettävä pitämään nykyinen henkilöstö palveluksessaan. Toisin kuin aikaisemmin alan vaihto on lisääntynyt myös tuomareiden ja esittelijöiden keskuudessa.

Tuomioistuinlaitoksen työnantajakuvaa on parannettava ja samalla on vaikutettava voimakkaasti siihen, että tuomioistuimista tulisi kilpailukykyinen työnantaja.

Työajanseurantajakson ja työhyvinvointia ja työoloja koskevan tutkimuksen tulokset

Tuomioistuinlaitoksen työhyvinvointia ja työhön käytettyä aikaa selvitettiin keväällä Tuomioistuinviraston teettämällä tutkimuksella. Tutkimus vahvistaa, että tuomioistuinten työmäärä on kohtuuton, työ valuu vapaa-ajalle ja käytettävyydeltään heikot ja työtä lisäävät tietojärjestelmät kuormittavat henkilöstöä. Työterveyslaitoksen arvion mukaan noin 8 prosentilla vastaajista oli todennäköinen työuupumus ja 17 prosentilla kohonnut työuupumuksen riski. Verrattuna vuonna 2009 tehtyyn tutkimukseen työ on aiempaa kuormittavampaa.

Tuomarit ja käräjänotaarit tekivät työajanseurantajakson aikana syyskuussa keskimäärin noin 16 tuntia ja esittelijät ja asessorit keskimäärin noin 6 tuntia työtä ilman korvausta. Tämä tarkoittaa vuodessa sitä, että valtio säästää noin 122 tuomarin, 11 esittelijän, 1,5 asessorin ja 15 käräjänotaarin palkkakustannukset eli noin 13,8 milj. euroa.

ICT-järjestelmien kehittämiseen tarvitaan merkittävästi lisäresursseja

Rikos-AIPAn käyttöönotto siirtyi toistamiseen suorituskykyyn ja luotettavuuteen liittyvien ongelmien vuoksi. Rikos-AIPA arvioidaan otettavaksi käyttöön vasta loppuvuodesta 2023. Käytännössä tämä

tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa järjestelmää päästään käyttämään aikaisintaan alkuvuodesta 2024.

Sähköistä asiointiportaalia ollaan vasta kehittämässä AIPA:an. HAIPA järjestelmän asiakasportaalin perustoiminnot edellyttävät niin ikään huomattavaa jatkokehitystä. HAIPAn asiakasportaali käytännössä vain välittää asiakirjoja. Ilman merkittävää lisärahoitusta sähköisen asioinnin merkitys tulee jäämään vähäiseksi.

Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan AIPA-hankkeen kehityskustannukset vuoden 2022 loppuun mennessä olivat noin 63 milj. euroa alun perin arvioidun 34,4 milj. euron sijasta. Oikeusministeriö arvioi jo vuonna 2020, että hankkeen laajuutta joudutaan rajaamaan, jotta 62,8 milj. uudessa kustannusarviossa pysytään. Oikeusministeriön mukaan tämä merkitsi sitä, että tarve järjestelmän jatkokehitykseen tulee olemaan merkittävä. Jatkokehitykseen ja ylläpitoon on käytetty vuodesta 2017 lukien noin 15 milj. euroa. Tietojärjestelmien käyttöönotosta, kouluttamisesta ja järjestelmien käyttöönoton siirtymisestä aiheutuneita kustannuksia ei ole arvioitu. Yksistään AIPAn asiointiportaalin kehittämisen arvioidaan maksavan 2 milj. euroa seuraavan kahden vuoden aikana. Tämän päälle tulevat vielä muut jatkokehityskustannukset.

Suullisen todistelun videotallennusta koskeva uudistus siirtyy vuoteen 2025 uudelleen kilpailutuksesta johtuen. Tällä ja aikaisempien kokemusten perusteella on jo arvioitavissa, että järjestelmän kustannukset nousevat alun perin arvioitua korkeammiksi.

Sähköiset palvelut ja meidän järjestelmät eivät ole sillä tasolla, että ne mahdollistaisivat laajamittaisemman etäasioinnin.

Lopuksi

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän oikeusvaltion vahvistamiseksi ja oikeuslaitoksen kehittämiseksi. Työryhmän toimikausi kestää vuoteen 2027 saakka. Hallinnonalan henkilöstön keskusjärjestöt ovat nimenneet keskuudestaan yhden yhteisen pääsopijajärjestöjen edustajan ja tälle varajäsen. Tuomariliittoa ei ole pyydetty nimeämään edustajaa työryhmään. Työryhmän työ tulee koskemaan Tuomioistuinlaitoksen kehittämistä vuosiksi eteenpäin. Työryhmän työllä tulee olemaan merkittäviä vaikutuksia tuomioistuimiin. Tuomariliitto ei pidä riittävänä sidosryhmätyöskentelynä kuulemista valmistelun aikana. Yhteistoimintalain tarkoituksena on mahdollistaa vaikuttaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja parantaa vuoropuhelua. Tärkeimmän sidosryhmän puuttuminen valmistelusta on ristiriidassa yhteistoimintalaista ilmenevien periaatteiden kanssa.

Tuomioistuinlaitoksen perusrahoitusta on korotettava 30 milj. eurolla ja ICT-järjestelmiin on osoitettava 15 milj. euroa.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon on valmistellut Tuomariliiton varapuheenjohtaja Minna Hällström. Lausunto on käsitelty sähköpostitse hallituksessa.

Helsingissä 2.2.2023

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

Anna Pitkänen	Minna Hällström
puheenjohtaja	varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnan yhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.